

Вергун А. О.,

*аспірант кафедри адміністративного та кримінального права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара***ОКРЕМІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ****SOME ASPECTS OF INTERNATIONAL INFORMATION SECURITY**

У статті досліджується роль права як регулятора інформаційних відносин. Досліджується роль міжнародних норм права як регулятора інформаційних відносин.

Ключові слова: інформація, інформаційна безпека, інформаційно-комунікаційні технології.

В статье исследуется роль права как регулятора международных информационных отношений. Исследуется роль международных норм права как регулятора информационных отношений.

Ключевые слова: информация, информационная безопасность, информационно-коммуникационные технологии.

This article is about the role of law as a regulator of international information relations. Explored the role of international law as a regulator of international information relations.

Key words: information, information security, information and communication technologies.

Інформація – це одна з найважливіших цінностей сучасного життя.

Із масовим упровадженням комп'ютерів в усі сфери діяльності людини обсяг інформації, яка зберігається в електронному вигляді, виріс у тисячі разів. Правові проблеми регулювання інформаційних відносин мають потребу в ретельному дослідженні, оскільки різко прискорюються інформаційні процеси глобалізації, виникають нові суспільні відносини, які потребують адекватного правового регулювання.

У зв'язку із зазначеними тенденціями постають актуальні питання щодо предмета і завдань, які має виконувати право для регулювання міжнародних інформаційних відносин. Серед найбільш актуальних – питання, пов'язані з інтернетом як глобальною інфокомунікаційною мережею та «цифровим довкіллям» сучасного людського життя.

Зазначеним питанням приділяється все більше уваги у правовій науці, у тому числі з погляду правової доктрини, адже правові відносини стосовно міжнародних інфокомунікацій неминуче виходять за рамки національних юрисдикцій. У вітчизняній правовій науці окремим аспектам цієї проблеми свої дослідження присвячують О.А. Баранов, І.Л. Бачило, В.Н. Лопатін, М.А. Федотов, О.А. Городов, І.М. Забара, Ю.М. Колосов, В.А. Копилов, І.І. Лукашук, А.І. Марущак, М.М. Рассолов, В.С. Цимбалюк, В.Д. Павловський, В.В. Грищенко, К.С. Шабхазян та інші.

Метою статті є дослідження окремих аспектів розвитку інформаційної безпеки як на національному, так і на міжнародному рівні.

Сьогодні в Україні настав час формування нового публічно-правового та наукового юридичного феномена – інформаційного права. Об'єктивність і законність його існування активно обґрунтовується у дискусіях, теоріях юридичної науки.

Провідне місце в інформатизації посідає комп'ютеризація – впровадження електронно-обчис-

лювальної техніки і базованих на ній інформаційних технологій у різні сфери суспільного життя – економіку, соціальне управління, господарську діяльність тощо.

У зв'язку із зазначеним у зарубіжній та вітчизняній літературі все частіше вживають означені категорії «інформаційне суспільство», «інформаційна цивілізація», «кібер-простір», «комп'ютерний інформаційний світ» тощо. У різних інтерпретаціях у різних авторів сутність названих категорій зводиться до пояснення впливу і ролі інформації як продукту праці, одного з провідних рушійних факторів соціального життя, що інтенсифікується через вплив сучасних технологій.

З метою упорядкування суспільних відносин, пов'язаних з інформацією, їх суспільно-корисної спрямованості, а також подолання наявних і можливих негативних соціальних явищ відповідно формується суспільні норми поведінки сторін цих відносин.

Інформаційне законодавство є основою інформаційного права, яке традиційно можна розглядати у кількох аспектах – як галузь суспільних відносин, що набувають відображення у правових нормах; як наукову дисципліну; як навчальну дисципліну. Виходячи із зазначених теоретичних засад, дамо наше узагальнене бачення інформаційного права в об'єктивному змісті.

Інформаційне право – це суспільні відносини щодо інформації, які набувають втілення у нормах, врегульованих на публічно-правовому та приватно-правовому рівні.

У суб'єктивному змісті інформаційне право – це множина прав і обов'язків конкретних учасників суспільних відносин щодо інформації як об'єкта суспільних відносин.

Формування системи інформаційного законодавства висунуло проблему гармонізації його на міждержавному рівні з урахуванням засад міжнародного права (його провідних складників – публічного і приватного).

Для з'ясування сутності міжнародного інформаційного права на рівні окремих країн треба визначитися у їхніх правових доктринах. Кожна країна має правову доктрину, проте в теорії міжнародного права за певними критеріями визначають типові правові системи.

Проблематика інституту міжнародної інформаційної безпеки виокремилась у праві у 90-х рр. ХХ ст. Цьому сприяла низка факторів, насамперед – різноманіття негативних проявів використання інформаційно-комунікаційних технологій. Ці нові технології виявились здатними здійснювати негативний вплив як на реалізацію основних прав і свобод людини, так і на цілісність державних інфраструктур. Їхній швидкий і широкомасштабний розвиток, різноманітний вплив на суб'єктів відносин та зростаюча залежність світового співтовариства від належного функціонування інформаційно-комунікаційних мереж і систем посилили увагу до цих нових проблем як із практичної, так і з теоретичної позиції.

Теоретичний поділ «сфер впливу» національного і міжнародного права все більше розмивається в неоднорідному, мінливому та перехресному середовищі правових режимів окремих видів інформації та інформаційної активності (діяльності). Виникає не одне, а безліч правових питань юрисдикційного, матеріального і процесуального характеру. Варто зазначити, що інформаційна сфера як система суспільних інформаційних відносин, що здійснюються суб'єктами права незалежно від відстаней між ними і національних кордонів за допомогою глобальної інформаційної інфраструктури, історично сформувалася і продовжує розвиватися на наднаціональній основі. Саме тому вона не може регулюватися винятково внутрішньодержавним правом однієї або декількох країн.

Ю.М. Колосов зазначав, що «навіть інформація, яка поширюється державою серед свого населення, іноді може впливати на міжнародні відносини і внаслідок цього не завжди є суто внутрішньою справою цієї держави» [1, с. 55].

З того часу актуальність міжнародно-правового регулювання інформаційних відносин зросла не на один порядок. Сучасні стрімкі темпи розвитку інформаційно-комунікаційних технологій як технологічного базису транскордонних інформаційних відносин кидають виклики міжнародному праву як інструменту міжнародної співпраці та світового розвитку у широкому цивілізаційному розумінні. Постає питання про роль та завдання міжнародного права в сучасну «цифрову добу». Загальновизнано, що право не є винятковим регулятором в інформаційній сфері. Поряд із внутрішньодержавними та міжнародно-правовими механізмами упорядкування суспільних відносин досить поширеним інструментом є також саморегуляція у вигляді загальновизнаних норм поведінки учасників інформаційних процесів, так званого «нетикету» (англ. netiquette, скор. від network etiquette), правил мережевого етикету [2]. Іншим засобом управління поведінкою учасників суспільних інформаційних відносин є технічні

норми, що упорядковують активність суб'єктів інформаційної сфери за допомогою «коду» (англ. code) або архітектури. Вказаному аспекту приділяється досить велика увага в сучасних дослідженнях, присвячених взаємодії соціального і технологічного регулювання поведінки учасників інфокомунікації.

Через те, що інформаційне право є комплексною галуззю публічного права, його структура відображає зазначену особливість. До складу міжнародного інформаційного права входять правові норми і інститути базових і суміжних галузей міжнародного права, об'єднані загальним предметом правового регулювання – міжнародно-правовими інформаційними відносинами. Сукупність міжнародно-правових норм в інформаційній сфері можна розподілити на підгалузі (інститути), зумовлені специфікою інформаційних відносин – безпосередньо інформаційних, пов'язаних із внутрішнім інформаційним змістом, іншими словами – «контентом» (англ. content – зміст, наповнення), та інформаційно-інфраструктурних, що забезпечують обіг інформаційних ресурсів, інфокомунікацію. Перша група міжнародно-правових норм має своїм завданням регулювання інформаційного обміну незалежно від застосовуваних комунікаційних засобів. Зокрема, це норми, що стосуються забезпечення свободи інформації як фундаментальної основи демократичного суспільства та обмеження поширення незаконної інформації; міжнародно-правового режиму безперешкодної транскордонної передачі персональних даних; забезпечення інформаційного розмаїття, міжкультурної інфокомунікації. Здебільшого поширення в цьому напрямі міжнародно-правового регулювання набули принципи вільного (безперешкодного) поширення інформації через кордони [3, ст. 19,], [4, ст. 10,]; санкціонування державами масової передачі інформації за допомогою електрозв'язку всередині внутрішньодержавного інформаційного простору [5, ст. 40]; контролю держав над інформаційним змістом (контентом) та обмеження поширення забороненої в міжнародному праві інформації, такої як пропаганда війни [3, ст. 20,]; підбурювання до геноциду [6, ст. 3] або вчинення інших злочинів проти людства; виступ на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства [3, ст. 20]; підбурювання до вчинення терористичного злочину [7, ст. 5] тощо. Друга група містить норми, що визначають і регулюють міжнародне співробітництво у сфері електрозв'язку, мовлення та загалом використання та підтримання функціонування глобальної інформаційної інфраструктури. До цієї підгалузі можна віднести норми, що визначають інституціональний механізм регулювання електрозв'язку, міжнародно-правовий режим використання обмежених інформаційно-комунікаційних ресурсів, таких як частотний спектр, геостаціонарна орбіта, номерний ресурс, адресний простір в інтернеті тощо.

У цьому секторі застосовуються принципи раціонального, рівноправного, ефективного та економічного використання обмежених інфокомунікаційних

ресурсів [5], подолання відставання окремих регіонів, країн та груп населення у розвитку інформаційного суспільства (подолання цифрового розриву / digital divide), а також міжнародного співробітництва та економічного і соціального розвитку народів за допомогою ефективного електров'язку [5] та міжнародної взаємодопомоги, зокрема у разі використання інформаційно-комунікаційних технологій для подолання наслідків стихійних лих. Особливу групу норм міжнародного інформаційного права становлять охоронні та забезпечувальні норми, покликані підтримати кіберстабільність і кібермир. Цьому завданню міжнародно-правового регулювання в інформаційній сфері кореспондують відповідні приписи, що містяться в Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність, Глобальній програмі кібербезпеки Міжнародного союзу електров'язку тощо.

Досліджуючи роль права в регулюванні інформаційних відносин, варто враховувати саме безпеку в інформаційному полі. Дослідження наукових підходів, передусім правових, до інформаційної безпеки дає змогу стверджувати, що впродовж останніх десятиліть сформувався загальне бачення і розуміння низки важливих і принципових питань цієї теми. Фактично мова йде про два підходи, які лягли в основу і дали змогу визначити основні положення сучасних концепцій. Особливістю є те, що, будучи висловленими, вони одразу стали основою позицій держав і залишаються майже незмінними дотепер [8, с. 41]. Вважаємо за доцільне визначити спочатку спільні для двох концепцій положення. Вони характеризуються однаковою усвідомленістю і розумінням 1) місця і значення інформаційних технологій, їх взаємозв'язку в межах інформаційного простору (кіберпростору), ролі в реалізації загальної концепції інформаційного суспільства; 2) необхідності захисту найважливіших національних інфраструктур, глобальних інформаційно-комунікаційних мереж і систем, а також цілісності накопиченої інформації; 3) складності, серйозності та чисельності загроз для інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ), пов'язаних як із процесами природного й антропогенного характеру, так і з діяльністю людини; 4) неефективності традиційних стратегій (таких як заходи, що аналогічно застосовуються у процесі контролю за озброєнням або його стримування); 5) державних завдань, що постають на національному і міжнародному рівнях; 6) необхідності об'єднання зусиль із метою збереження і розширення внеску, який ІКТ роблять у забезпечення безпеки і цілісності держав; 7) необхідності міжнародної взаємодії у питанні розробки стратегій зменшення ризиків для ІКТ. До цього варто додати і спільну мету – створення глобальної культури кібербезпеки, сформульовану в рамках Організації Об'єднаних Націй.

Не менш важливими в умовах різноманітного і широкомасштабного використання ІКТ, невизначеності в ідентифікації джерел і суб'єктів протиправних дій є принципи забезпечення міжнародної інформаційної безпеки. Так, державам пропонується

враховувати у своїй міжнародній інформаційній діяльності принцип неподільності безпеки та принцип відповідальності за власний інформаційний простір. Принцип неподільності безпеки означає, що безпека кожної із держав нерозривно пов'язана із безпекою усіх інших держав і світового співтовариства загалом, а також те, що держави не будуть зміцнювати свою безпеку на шкоду безпеці інших держав. Принцип відповідальності за власний інформаційний простір передбачає відповідальність держави як за свій державний інформаційний простір, так і за його безпеку, а також за зміст інформації, що в ньому розміщується.

Прихильники різних концепцій займають протилежні позиції – від їх невизнання до розуміння їхньої важливості та актуальності. Сьогодні не існує єдиної думки щодо принципів забезпечення міжнародної інформаційної безпеки. Така різниця в поглядах впливає і на інші питання. Одним із найбільш дискусійних було і залишається питання щодо структурних елементів міжнародної інформаційної безпеки та необхідності їх міжнародно-правового регулювання. Це принципове питання постало перед доктриною міжнародного права у зв'язку з широкомасштабним застосуванням ІКТ у скоєнні транскордонних кримінальних правопорушень, а також із їх використанням у терористичних та військових цілях, що виявилось несумісним із завданнями забезпечення міжнародної безпеки та стабільності. Принципові розбіжності у доктринальних поглядах були зумовлені ставленням сторін до потреби в міжнародно-правовому регулюванні цих аспектів. Прихильники першої концепції наполягають на тому, що основу міжнародної інформаційної безпеки становить тільки один елемент – боротьба із кримінальними злочинами у сфері інформаційно-комунікаційних технологій.

Висновки. Вхідження України до європейського співтовариства (а отже – до інформаційного суспільства) викликає потребу формування на науковому рівні теоретичних засад концепції правового регулювання інформаційних відносин. Сьогодні можна констатувати, що сукупність нормативно-правових актів у цій сфері в Україні досягла за кількістю такої критичної маси, що зумовлює можливість і необхідність виокремлення їх в окрему правову інституцію.

У зв'язку з цим у суспільствознавстві, в тому числі правознавстві, теорії права, виникла потреба напрацювання методологічних засад нового напрямку досліджень, предметом яких є процеси виникнення, зміни і припинення суспільних відносин щодо інформації (відомостей, даних, знань тощо).

Проведений аналіз вищезазначених теоретичних напрацювань та емпіричного матеріалу, що міститься у згаданих міжнародно-правових джерелах, дає змогу дійти висновку, що предмет, завдання і принципи міжнародно-правового регулювання в інформаційній сфері сьогодні є достатньо чітко визначеними в джерелах міжнародного права, а це свідчить про становлення міжнародного інформаційного права як галузі сучасного міжнародного права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Колосов Ю.М. Массовая информация и международное право / – М. : Международные отношения, 1974. – 168 с.
2. Забара І.М. Міжнародна інформаційна безпека в міжнародному праві: до питання визначення / І.М. Забара // Український часопис міжнародного права. – 2012. – № 4. – С. 63–69.
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права ООН; Пакт, Міжнародний документ від 16.12.1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_043
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод – Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950 р., [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004
5. Статут Міжнародного союзу електрозв'язку Міжнародний союз електрозв'язк; Статут, Міжнародний документ від 22.12.1992 р., [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_099
6. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 09.12.1948 р., [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_155
7. Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 16.05.2005 р., [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_712
8. Крутских А.В. О международной информационной безопасности / А.В. Крутских, А.В. Федоров // Международная жизнь. – 2000. – № 2. – С. 37–47.